

IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA TABIATSHUNOSLIK MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI

Mo'minova Dildora Urinboyevna

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tahlil qilingan. Tabiatshunoslik mashg'ulotlarini samarali tashkil etishda kuzatish, tajriba, muammoli ta'lim, STEAM yondashuvi va 5E ta'lim modelidan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqot doirasida muallif tomonidan "**TABIAT QADAMI**" konseptual metodik modeli ishlab chiqilgan bo'lib, u tabiatshunoslik mashg'ulotlarini bosqichma-bosqich tashkil etish, tarbiyalanuvchilarning kuzatuvchanligi, ekologik madaniyati, tadqiqotchilik ko'nikmalari hamda mustaqil fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan. Mazkur modelni amaliyotga joriy etish bolalarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirish, ularning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish va mashg'ulotlar samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim, tabiatshunoslik mashg'ulotlari, metodika, ekologik tarbiya, kuzatish, tajriba, STEAM, 5E ta'lim modeli, "TABIAT QADAMI", tadqiqotchilik kompetensiyasi.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish hamda bolalarning intellektual, ijodiy va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar doirasida maktabgacha ta'lim mazmunini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida boyitish, tarbiyalanuvchilarning bilish faolligini qo'llab-quvvatlash va ularni atrof-muhitni anglashga yo'naltirish muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan. Bu jarayonda tabiatshunoslik mashg'ulotlari bolalarda tabiat haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarni shakllantirish, ekologik madaniyatni rivojlantirish, kuzatuvchanlik, mantiqiy fikrlash va tadqiqotchilik ko'nikmalarini tarkib toptirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etish umumiy maktabgacha ta'lim tashkilotlariga nisbatan o'ziga xos metodik yondashuvni talab etadi. Chunki bunday tashkilotlarda

tarbiyalanuvchilarning individual rivojlanish xususiyatlari, qiziqishlari va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni loyihalash zarur. Mashg'ulotlarni kuzatish, tajriba, amaliy faoliyat, interfaol metodlar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish bolalarda tabiat hodisalarini anglash, sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunish hamda olingan bilimlarni kundalik hayot bilan bog'lash imkonini yaratadi.

Jahon pedagogik amaliyotida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etishda STEAM yondashuvi, 5E ta'lim modeli, tadqiqotga asoslangan ta'lim (Inquiry-Based Learning) va tajribaviy o'qitish (Experiential Learning) kabi zamonaviy metodologiyalar keng qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar bolalarning tayyor bilimlarni o'zlashtirishidan ko'ra, mustaqil kuzatish, tajriba o'tkazish, tahlil qilish va xulosa chiqarish orqali bilimlarni egallashiga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda muallif tomonidan **"TABIAT QADAMI"** konseptual metodik modeli ishlab chiqilgan bo'lib, mazkur model tabiatshunoslik mashg'ulotlarini izchil va tizimli tashkil etish, kuzatish, tajriba, tahlil, amaliy faoliyat va refleksiyani yagona metodik tizimga birlashtirishga qaratilgan. Modelning amaliyotga tatbiq etilishi tarbiyalanuvchilarning ekologik madaniyatini, tadqiqotchilik kompetensiyasini va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasini ilmiy-metodik jihatdan takomillashtirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni tahlil qilish hamda **"TABIAT QADAMI"** konseptual metodik modelining samaradorligini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etishning nazariy asoslari

Maktabgacha yosh bolaning tabiat haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlari shakllanadigan eng muhim rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolalarda atrof-muhitni kuzatish, tabiat hodisalarini anglash, o'simlik va hayvonot olamiga nisbatan qiziqish hamda ekologik madaniyatning dastlabki elementlari

shakllanadi. Shu sababli tabiatshunoslik mashg'ulotlarini ilmiy asoslangan metodika asosida tashkil etish maktabgacha ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir.

Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik mashg'ulotlari bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Mashg'ulotlar davomida nazariy ma'lumotlarni oddiy tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, kuzatish, tajriba, amaliy faoliyat va interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv bolalarda bilimlarni mustaqil egallash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda tabiatshunoslik mashg'ulotlarini STEAM yondashuvi, 5E ta'lim modeli, tadqiqotga asoslangan ta'lim va tajribaviy o'qitish metodlari bilan uyg'unlashtirish tavsiya etiladi. Ushbu metodologiyalar tarbiyalanuvchilarning faolligini oshirish, ularni tabiat hodisalarini kuzatishga, savollar berishga va amaliy tajribalar orqali bilimlarni o'zlashtirishga undaydi.

Pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, tabiatshunoslik mashg'ulotlari qanchalik hayotiy va amaliy faoliyat bilan bog'lansa, bolalarda o'rganilayotgan mavzuga nisbatan qiziqish shunchalik ortadi. Shu bois mashg'ulotlarni tashkil etishda tabiiy obyektlardan, didaktik materiallardan, tajribalar va ekskursiyalardan samarali foydalanish muhim metodik talab hisoblanadi.

"TABIAT QADAMI" konseptual metodik modeli asosida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini tashkil etish

Mazkur tadqiqot doirasida ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun **"TABIAT QADAMI"** konseptual metodik modeli ishlab chiqildi. Mazkur model tabiatshunoslik mashg'ulotlarini bosqichma-bosqich tashkil etishga asoslanib, tarbiyalanuvchilarning ekologik tafakkuri, kuzatuvchanligi va tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishni maqsad qiladi. Model quyidagi bosqichlardan iborat:

Tanishish – tarbiyalanuvchilarni mavzu bilan qiziqarli savollar, rasmlar yoki tabiiy obyektlar orqali tanishtirish.

Aniqlash – kuzatish jarayonida obyektning asosiy belgilari va xususiyatlarini aniqlash.

Baholash – kuzatilgan holatlarni taqqoslash, o'xshash va farqli jihatlarini izohlash.

Izlanish – sodda tajribalar va amaliy topshiriqlar orqali yangi bilimlarni mustaqil kashf etish.

Amaliyot – olingan bilimlarni o'yinlar, ijodiy topshiriqlar va kundalik hayotiy vaziyatlarda qo'llash.

Tahlil – bajarilgan faoliyat yuzasidan fikr almashish va xulosa chiqarish. Mazkur modelning afzalligi shundaki, u tarbiyalanuvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki kuzatuvchi, izlanuvchi va faol ishtirokchiga aylantiradi. Shu bilan birga, mashg'ulotlarni STEAM yondashuvi va 5E ta'lim modeli bilan integratsiyalash imkonini beradi.

3. Tadqiqot natijalari va muhokama

Tadqiqot davomida "TABIAT QADAMI" konseptual metodik modeli asosida tashkil etilgan tabiatshunoslik mashg'ulotlarining samaradorligi pedagogik kuzatish va tahlil metodlari orqali o'rganildi. Mashg'ulotlarda kuzatish, tajriba, muammoli vaziyatlar hamda interfaol metodlardan muntazam foydalanish tarbiyalanuvchilarning bilish faolligini sezilarli darajada oshirdi. Kuzatishlar natijasida bolalarda tabiat hodisalarini tahlil qilish, o'simlik va hayvonlar hayoti haqida mustaqil fikr yuritish, sodda tajribalar o'tkazish hamda olingan natijalar yuzasidan xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanganligi aniqlandi. Ayniqsa, mashg'ulotlarni real tabiiy obyektlar va amaliy faoliyat bilan bog'lash bolalarning

mavzuga bo'lgan qiziqishini kuchaytirib, ekologik madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

"TABIAT QADAMI" modeli asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda tarbiyalanuvchilar faqat tayyor ma'lumotni o'zlashtirish bilan cheklanmay, balki kuzatish, taqqoslash, izlanish va xulosa chiqarish jarayonlarida faol ishtirok etdilar. Bu esa ularda mustaqil fikrlash, muloqot qilish va amaliy muammolarni hal etish kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiatshunoslik mashg'ulotlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda "TABIAT QADAMI" konseptual metodik modeli asosida tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, bolalarda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabat va ekologik ongni shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik mashg'ulotlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish tarbiyalanuvchilarning bilish faolligi, kuzatuvchanligi va ekologik madaniyatini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Mashg'ulotlarda kuzatish, tajriba, muammoli ta'lim va interfaol metodlardan foydalanish bolalarning tabiat hodisalarini anglash, sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunish hamda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan "**TABIAT QADAMI**" konseptual metodik modeli tabiatshunoslik mashg'ulotlarini izchil va tizimli tashkil etish imkonini beradi. Modelning amaliyotga tatbiq etilishi tarbiyalanuvchilarning ekologik tafakkuri, tadqiqotchilik kompetensiyasi va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari tabiatshunoslik mashg'ulotlarini STEAM yondashuvi, 5E ta'lim modeli hamda amaliy tajribalar bilan integratsiyalash ta'lim samaradorligini yanada oshirishini tasdiqladi. Mazkur metodik tavsiyalar ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari amaliyotida foydalanish uchun tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining **"Ta'lim to'g'risida"**gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining maktabgacha ta'lim sohasiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlari.
4. **"Ilk qadam"** davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat maktabgacha ta'lim standarti. – Toshkent, 2023.
6. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Moskva.
7. Piaget J. **The Child's Conception of the World.** – London.
8. Bruner J. **The Culture of Education.** – Harvard University Press.
9. Dewey J. **Experience and Education.** – New York.
10. Montessori M. **The Absorbent Mind.** – New York.
11. UNESCO. **Education for Sustainable Development: Learning Objectives.** Paris.
12. OECD. **Starting Strong VIII: Early Childhood Education and Care.** Paris, 2023.
13. NAEYC. **Developmentally Appropriate Practice.** Washington, 2020.
14. Egamberdiyeva N. **Pedagogik texnologiyalar asoslari.** – Toshkent.
15. Ishmuhamedov R. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent.
16. Tolipov O'. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent.
17. Mavlonova R. **Maktabgacha pedagogika.** – Toshkent.
18. Hasanboyeva O. **Maktabgacha pedagogika.** – Toshkent.
19. Qodirova F. **Maktabgacha ta'lim pedagogikasi.** – Toshkent.
20. 2023–2025-yillarda Scopus va Web of Science bazalarida maktabgacha ta'lim hamda ekologik ta'lim yo'nalishida chop etilgan ilmiy maqolalar.